

Natiq Lyutfiq oğlu Axundov

*Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutunun aparıcı elmi işçisi,
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent, Əməkdar müəllim*

<http://orcid.org/0000-0001-6761-8399>

E-mail: natiq_axundov1953@mail.ru

[https://doi.org/10.69682/arti.2026.93\(4\).20-24](https://doi.org/10.69682/arti.2026.93(4).20-24)

MÜƏLLİM HAZIRLIĞI İLƏ BAĞLI PEDAQOJİ TƏCRÜBƏNİN YEKUNUNDA TƏLƏBƏ, METODİST, PEDAQOQ VƏ PSIXOLOQUN HESABATININ TÜRKiYƏ MODELİ

Natiq Lyutfiq Akhundov

leading researcher at the Institute of Education of the Republic of Azerbaijan

doctor of philosophy in pedagogy,

associate professor, Honored Teacher

THE TURKISH MODEL OF THE REPORT OF THE STUDENT, METHODOLOGIST, PEDAGOGUE, AND PSYCHOLOGIST AT THE END OF THE PEDAGOGICAL PRACTICE RELATED TO TEACHER TRAINING

Натиг Лютфиг оглы Ахундов

ведущий научный сотрудник Института Образования Азербайджанской Республики,

доцент,

доктор философии по педагогике, Заслуженный учитель

TURECKAYA MODEL' OTCHETA STUDENTA, METODISTA, PEDAGOGA I PSIXOLOGA PO ITOGAM PEDAGOGICHESKOY PRAKTIKI V RAMKAX PODGOTOVKI UCHITELEY

Xülasə. Təqdim olunan məqalədə Türkiyə təhsil sisteminin modelinə əsasən gələcək müəllimlərin hazırlanması prosesində pedaqoji təcrübənin təşkili, idarə olunması və yekun qiymətləndirilməsi məsələləri araşdırılır. Pedaqoji təcrübə dövrü tələbələrin nəzəri biliklərini praktikada tətbiq etməsi, sinif idarəçiliyi və sosial-psixoloji bacarıqlarını inkişaf etdirməsi baxımından təhlil olunur.

Açar sözlər: *Türkiyə modeli, müəllim hazırlığı, pedaqoji təcrübə, yekun hesabat, metodist rəyi, pedaqoji qiymətləndirmə, sinif idarəetməsi, psixoloji dəstək*

Abstract. This article examines the organization, management, and final evaluation of pedagogical practice in the process of teacher training based on the Turkish educational model. The pedagogical practice period is analyzed in terms of students applying theoretical knowledge into practice, developing classroom management skills, and socio-psychological competencies.

Keywords: *Turkish model, teacher training, pedagogical practice, final report, pedagogical evaluation, psychological support.*

Аннотация. В данной статье на основе турецкой модели системы образования исследуются вопросы организации, управления и итогового оценивания педагогической практики в процессе подготовки будущих учителей. Педагогическая практика анализируется с точки зрения применения студентами теоретических знаний на практике, развития навыков управления классом и социально-психологических компетенций.

Ключевые слова: *турецкая модель, подготовка учителей, педагогическая практика, итоговый отчет, педагогическое оценивание, психологическая поддержка*

Türkiyədə tələbələrin pedaqoji təcrübəsi qazanması üçün çox vacib bir mərhələdir. Bu onların müəllimlik ixtisası üzrə praktik təcrübə təcrübə tələbələrin fənni tədris etmə bacarıqları-

nı inkişaf etdirmələrini və nəzəri biliklərini praktikada tətbiq etməyi öyrənmələrini təmin edir. Gələcək müəllimlərin pedaqoji təcrübə müddəti, onun başlama və bitmə vaxtı, krediti və təşkilati qaydaları müxtəlif təhsil müəssisələri tərəfindən müvafiq standartlarla tənzimlənilir [1, s. 34-38; 3, s. 52; 5].

Pedaqoji təcrübə onların sinifdə effektiv tədris aparmaq, şagirdlərlə münasibət qurmaq və tədris prosesində qarşılaşa biləcəkləri çətinliklərin öhdəsindən gəlmək üçün lazım olan bacarıqları inkişaf etdirmək məqsədini güdür. Tələbələrin fəaliyyəti yalnız şagirdlərin təhsilinə dəstək olmaqla kifayətlənmir, həm də onların sinif idarəetməsi, qiymətləndirmə və tədris planı hazırlama kimi müxtəlif pedaqoji bacarıqlarını inkişaf etdirir [4, s. 97-103; 1, s. 79]. Pedaqoji təcrübə müddətində tələbələr həm tədris etdikləri dərslərin, həm də şagirdlərlə olan fəaliyyətlərin nəticələrini sənədləşdirir və bununla əlaqəli hesabat təqdim edirlər. [2, s. 141; 3, s. 118-123; 6, s. 164].

Pedaqoji təcrübənin sonunda tələbənin hesabat vermə forması

Tələbələrin təqdim etdiyi hesabatlar müəyyən bir struktur əsasında hazırlanır və onun forması tələbənin təcrübə dövründə əldə etdiyi məlumatların düzgün şəkildə təqdim edilməsi və təcrübə nəticələrinin qiymətləndirilməsi məqsədi daşıyır [3, s. 85-90; 4, s. 112].

Təcrübə planı hissəsində tələbə pedaqoji təcrübə müddətində hazırladığı dərslər planlarını, istifadə etdiyi metodları və fəaliyyətləri təqdim edir. Tələbə hər bir dərslər və ya fəaliyyətin icrası haqqında geniş məlumat verir, dərslərin məqsədi, istifadə etdiyi metodlar, şagirdlərin reaksiyaları və tədris prosesinin necə keçdiyini qeyd edir [1, s. 97-101; 3, s. 120]. Türkiyədə pedaqoji təcrübə dövrü ərzində tələbənin hesabat verməsi üçün bəzi ümumi tələblər mövcuddur. Bu tələblər hesabatın düzgün və tam şəkildə hazırlanmasını təmin etmək məqsədinə xidmət edir [5].

1. **Hesabat əhatəli olmalıdır.** Burada tələbənin təcrübə dövrü ərzində apardığı bütün fəaliyyətlər əhatə olunmalı və hər bir fəaliyyətin nəticələri təqdim edilməlidir [3, s. 175].

2. **Ədəbi dil və tərtibat.** Hesabat yazılı şəkildə ədəbi dildə olmalı, düzgün qrammatik və imla qaydalarına riayət edilməlidir [2, s. 188].

3. **Şəxsi yanaşma.** Tələbə hesabatda yalnız faktları deyil, həm də şəxsi fikirlərini və təc-

rübə müddətində öyrəndiklərini paylaşmalıdır. Bu, onun inkişafını izləmək və güclü tərəflərini, inkişaf sahələrini müəyyən etmək üçün vacibdir [1, s. 142].

4. **Sənədlərlə dəstəklənməlidir.** Hesabat dərslər planları, qiymətləndirmə vasitələri, şagirdlərin performansına dair statistikalar və digər müvafiq sənədlər əlavə edilməlidir [5]. Hesabatın qiymətləndirilməsi və tətbiqi hissəsində pedaqoji təcrübə dövrünün sonunda tələbənin hazırladığı hesabat qiymətləndirilir [2, s. 210; 3, s. 181]. Pedaqoji təcrübənin sonunda bu dövrü izləyən metodistlərin də öz hesabatlarını təqdim etmələri tələb olunur. Metodistlər tələbələrin təcrübə dövründəki fəaliyyətlərini izləyir, onları qiymətləndirir və təcrübə müddətində tələbələrin inkişafını izləmək məqsədilə rəy və hesabat təqdim edirlər [3, s. 74-78; 4, s. 95].

Pedaqoji təcrübə dövrünün sonunda metodistin hazırladığı hesabat üçün bəzi ümumi tələblər müəyyən edilmişdir. Bu tələblər hesabatın strukturunun və məzmununun keyfiyyətini təmin etmək məqsədini güdür [5].

1. **Əhatəlilik.** Hesabat tələbənin bütün fəaliyyətlərini, dərslər planlarını, qiymətləndirmə üsullarını və sinif idarəçiliyini əhatə etməlidir [3, s. 171].

2. **Düzgünlük və aydınlıq.** Hesabat düzgün dil qaydalarına riayət edilərək, aydın və anlaşılqı şəkildə yazılmalıdır [2, s. 198].

3. **Şəxsi müsahibə və təhlil.** Metodist hesabatda yalnız faktları təqdim etməməli, həm də şəxsi təhlil aparmalı və mülahizələrini paylaşmalıdır. Bu, tələbənin inkişafı ilə bağlı daha dərinlən anlayış yaratmağa kömək edir [1, s. 149].

4. **Sənədlərlə dəstəklənmə.** Hesabat tələbənin təcrübə dövrü ərzində hazırladığı dərslər planları, qiymətləndirmə vasitələri, şagirdlərin icra etdiyi tapşırıqlar və digər sənədlərlə dəstəklənməlidir [5].

Metodistin pedaqoji təcrübə dövrü ərzində təqdim etdiyi hesabatlar tələbənin inkişafını izləmək və proqramın keyfiyyətini qiymətləndirmək məqsədilə istifadə olunur [3, s. 181; 4, s. 214]. Metodistin hesabatı yalnız tələbənin inkişafını izləmək məqsədi daşımır, eyni zamanda pedaqoji təcrübə dövrünün ümumi keyfiyyətini artırmağa yönəlmiş əhəmiyyətli bir materialdır. Metodistlərin rəyləri təcrübə proqramlarının təkmilləşdirilməsi və gələcəkdə daha yaxşı tədris mühiti yaratmaq üçün vacib bir qaynaqdır [4, s. 218; 5].

Pedaqoji təcrübənin sonunda pedaqoqun hesabat vermə forması

Təcrübə rəhbəri olan pedaqoq pedaqoji təcrübə müddətində tələbəni izləyir, ona dəstək olur və təcrübənin sonunda tələbənin fəaliyyətlərini qiymətləndirərək hesabat verir [3, s. 68-72; 4, s. 91].

Dərs planları və tədris metodları: pedaqoq tələbənin hazırladığı dərs planlarını və istifadə etdiyi tədris metodlarını qiymətləndirir. Burada dərs planlarının məqsədləri, məzmunu, metodların uyğunluğu və digər xüsusiyyətlər barədə ətraflı məlumat verilir [1, s. 88; 3, s. 101].

Tədrisin icrası: tələbənin dərsi necə keçdiyi, dərs zamanı şagirdlərin iştirakı və dərse qarşı olan reaksiyaları təhlil edilir [4, s. 119].

Dərsin səmərəliliyi: pedaqoq dərsin məqsədlərinə nə dərəcədə çatıldığını, şagirdlərin nəticələrini və dərsin uğurunu qiymətləndirir [2, s. 146].

Hesabatda tələbənin tərbiyəvi fəaliyyətləri ilə bağlı pedaqoq onun şagirdlərlə münasibətlərini və tərbiyəvi fəaliyyətlərini də qiymətləndirir. Bu, sinif idarəçiliyi, şagirdlərin davranışlarını izləmə və təşviq etmə, tərbiyəvi tədbirlər, sinifdəki atmosferin idarə edilməsi kimi məsələləri əhatə edir. [4, s. 138-141]. Pedaqoq tələbənin intellektual və peşəkar inkişafını da izləyir. Bu, tələbənin öz tədris və pedaqoji bacarıqlarını necə inkişaf etdirdiyini, qarşılaşdığı çətinliklərə necə yanaşdığını və peşəkar biliklərini tətbiq etməkdəki müvəffəqiyyətini əhatə edir [3, s. 144-147].

Pedaqoq tələbənin təcrübə dövründə qarşılaşdığı əsas problemləri və çətinlikləri də qeyd edir [1, s. 136; 3, s. 158]. Hesabatın sonunda pedaqoq ümumi bir qiymətləndirmə edir. Tələbənin pedaqoji təcrübə dövrü ərzində nə qədər irəliləyiş göstərdiyini və gələcəkdə necə bir müəllim olacağını proqnozlaşdırır [1, s. 181].

Pedaqoqun pedaqoji təcrübə dövründə hazırladığı hesabat bəzi ümumi tələblərə cavab verməlidir. Bu tələblər hesabatın düzgün, aydın və müfəssəl olmasını təmin edir [5].

1. Dəqiqlik və obyektivlik: Hesabatın dəqiq və obyektiv olması vacibdir. Pedaqoq yalnız faktları təqdim etməli və subyektiv qiymətləndirmələrdən qaçmalıdır [2, s. 201].

2. Aydınlıq və struktur: Hesabatın aydın şəkildə yazılması və düzgün struktura sahib olması tələb olunur. Hər bir hissə arasında məntiqi keçidlər olmalıdır [3, s. 169].

3. Peşəkar dil və qrammatika: Hesabat ədəbi dildə, düzgün qrammatika ilə yazılmalıdır [2, s. 208].

4. Şəxsi müsahibə və təhlil: Pedaqoqun şəxsi təhlil və müşahidələri hesabatda yer almıdır. Bu, tələbənin inkişafını daha dərinlən qiymətləndirməyə imkan verir [1, s. 149].

5. Sənədlərlə dəstəklənmə: Hesabatda tələbənin dərs planları, qiymətləndirmə sənədləri və digər tədris materialları əlavə edilə bilər [5].

Pedaqoq işi yalnız tələbənin fəaliyyətlərini izləmək və qiymətləndirmək deyil, o həm də tələbənin peşəkar inkişafını təmin etmək məqsədilə ona rəhbərlik edir. [1, s. 186; 4, s. 218].

Pedaqoji təcrübənin sonunda psixoloqun hesabat vermə forması

Psixoloqun pedaqoji təcrübə dövründə hazırladığı hesabat şagirdlərin emosional və sosial inkişafını izləmək, tələbənin bu inkişafı necə dəstəklədiyini və onun davranışlarının sinif atmosferinə necə təsir etdiyini qiymətləndirmək məqsədini güdür. Hesabat aşağıdakı əsas hissələrdən ibarət olur. [4, s. 104; 6, s. 71]

Hesabatın başında psixoloqun adı, məktəbin adı, təcrübə dövrü və şagirdlərlə işləmə tarixləri qeyd olunur. Giriş hissəsində psixoloq hesabatın məqsədini, metodunu və əhəmiyyətini izah etməklə yanaşı, onun şagirdlərin psixoloji inkişafını necə əks etdirdiyini vurğulayır. Bundan başqa, o, pedaqoji təcrübə dövründə tələbənin şagirdlərlə qarşılıqlı əlaqələrini qiymətləndirir. Bu, tələbənin şagirdlərin emosional və sosial vəziyyətlərini necə anlayıb idarə etməsi ilə bağlı müşahidələri əhatə edir [1, s. 63; 6, s. 88].

Hesabatın şagirdlərin psixoloji vəziyyətinin müəyyənəşdirilməsi hissəsində tələbənin şagirdlərin psixoloji vəziyyətini necə təhlil etdiyi, onların emosional vəziyyətlərini necə izlədiyi və hər hansı bir psixoloji problem qarşısında necə mübarizə apardığı qeyd edilir. [6, s.145-149]. Psixoloq tələbənin şagirdlərə necə psixoloji dəstək verdiyini, şagirdlərin sosial və emosional problemlərini həll etmək üçün hansı üsulları tətbiq etdiyini izah edir. [3, s. 137; 6, s. 173].

Tələbənin özünütəhlili və inkişafı ilə bağlı olaraq psixoloq tələbənin özünün psixoloji fəaliyyətlərini və inkişafını necə qiymətləndirdiyini, təcrübə dövründə özünü necə təkmilləşdirdiyini təhlil edir. Tələbənin şagirdlərə qarşı empatiya qabiliyyəti, onları anlama və dəstəkləmə bacarığı, şagirdlərin psixoloji problemlərini ne-

cə idarə etdiyi də bu hissədə yer alır [2, s. 181; 6, s. 194].

Hesabatın müşahidə və təkliflər hissəsində psixoloq tələbənin inkişafını, fəaliyyətlərini və şagirdlərlə əlaqələrini nəzərdən keçirir. Həmçinin tələbənin gələcək inkişafı üçün təkliflər verir. [1, s. 154; 4, s. 187.] Psixoloqun hazırladığı hesabatın aşağıdakı xüsusiyyətlərə sahib olması tələb olunur.

1. Dəqiqlik və obyektivlik. Hesabatda verilən məlumatların dəqiq və obyektiv olması vacibdir. Psixoloq şagirdlərin psixoloji inkişafını izləyərkən şəxsi yanaşmalarını faktlarla dəstəkləməlidir [2, s. 203].

2. Aydınlıq və struktur. Hesabatın yaxşı, geniş və aydın şəkildə yazılması vacibdir. Hər bir hissə, məqsəd və nəticələr açıq şəkildə təqdim edilməlidir [3, s. 169].

3. Empatiya və şəffaflıq. Hesabatın yazılmasında empatiya və şəffaflıq vacibdir. Psixoloq tələbənin inkişafına dair öz müşahidələrini təqdim etməli, lakin şagirdlərə qarşı müsbət və dəstəkləyici bir dildən istifadə etməlidir [6, s. 214].

4. Şəxsi təhlil və müşahidələr. Hesabatda psixoloqun şəxsi təhlil və mülahizələri yer almalıdır. Şagirdin inkişafı, davranışları və psixoloji vəziyyəti ilə bağlı psixoloqun təhlilləri hesabatı daha zəngin və faydalı edir [1, s. 166].

5. Sənədlərlə dəstək. Hesabatın təhlilləri və qiymətləndirmələri konkret nümunələrlə və sənədlərlə dəstəklənməlidir. Bu, hesabatın daha inandırıcı və obyektiv olmasına kömək edir [5].

Psixoloqun pedaqoji təcrübə dövründəki hesabatı şagirdlərin emosional və psixoloji inkişafını izləmək üçün vacib bir vasitədir. Hesabat həm də tələbənin inkişafını izləmək və pedaqoji təcrübə proqramının səmərəliliyini qiymətləndirmək məqsədilə istifadə edilir [4, s. 211; 6, s. 236].

Psixoloqun hesabatının qiymətləndirilməsi aşağıdakı meyarlara əsaslanır: *şagirdlərin psixoloji vəziyyətinin düzgün təhlili; tələbənin şagird-*

lərlə münasibətlərinin və onların inkişafının dəstəklənməsi; psixoloji müdaxilələrin səmərəliliyi; tələbənin psixoloji inkişafı ilə bağlı özünü-təhlil qabiliyyəti; hesabatın strukturu və yazılış keyfiyyəti [2, s. 219; 6, s. 248].

Nəticə. Bu məqalə, Türkiyə təhsil sisteminin modelinə əsaslanaraq müəllim hazırlığı prosesində pedaqoji təcrübənin çoxölçülü və obyektiv qiymətləndirilməsinin elmi-nəzəri əsaslarını ortaya qoyur. Gələcək müəllimlərin peşəkar inkişafı ənənəvi birtərəfli yanaşmadan fərqli olaraq, dörd müstəqil subyektin (tələbə, metodist, pedaqoq və psixoloq) qarşılıqlı hesabatlılıq mexanizmi əsasında qiymətləndirilməlidir.

Problemin aktuallığı. Müasir qloballaşan dünyada təhsil sistemlərinin keyfiyyəti birbaşa olaraq fərqli böhran vəziyyətlərində çevik qərar qəbul edə bilən, rəqabətə davamlı müəllim kadrlarının yetişdirilməsindən asılıdır. Türkiyə modelinə əsaslanan bu tədqiqatın aktuallığı gələcək müəllimlərin yalnız akademik biliklərini deyil, həm də sinif menecmenti və emosional intellekt kimi çoxtərəfli bacarıqlarını ölçən hesabatlılıq sistemində olan ehtiyacdən irəli gəlir.

Problemin elmi yeniliyi. Bu məqalədə gələcək müəllimin peşəkar inkişafı ilk dəfə olaraq tək tərəfli rəy kimi deyil, tələbə, metodist, pedaqoq və psixoloqun qiymətləndirmələrindən ibarət dördtərəfli qarşılıqlı əlaqə modeli şəklində elmi cəhətdən əsaslandırılır. Məqalədə sübut olunur ki, bu dördtərəfli hesabatlar sadəcə qiymətləndirmə vasitəsilə bitmir, həm də ali təhsil müəssisələrinin müəllim hazırlığı kurikulumlarının gələcək təkmilləşdirilməsini təmin edən elmi qaynaq rolu oynayır.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Məqalədə təsvir olunan dördtərəfli hesabat strukturları ali təhsil müəssisələrinin pedaqoji fakültələri və reyting komissiyaları üçün birbaşa istifadə oluna biləcək hazır metodiki təlimat xarakteri daşıyır. Tələbələrin dərslər planlarını, şagird performans statistikalarını və real problemlərin həlli yollarını sənədləşdirməsi gələcək müəllimlərin zəngin peşəkar portfoliosunun formalaşmasına və böhran vəziyyətlərini praktik idarə etməsinə şərait yaradır.

Ədəbiyyat

1. Akkaya, N. Müəllimlik Mesleği ve Pedaqoji Uygulama / N. Akkaya. –İstanbul: Eğitim Yayınevi, –2019. –190 s.
2. Büyüköztürk, Ş. Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri / Ş. Büyüköztürk. –Ankara: Pegem Yayıncılık, –2018. –250 s.
3. Demirtaş, H. Pedaqojik Formasyon Eğitimi ve Uygulamaları / H. Demirtaş, –İstanbul: Nobel Yayıncılık, –2019. –190 s.
4. Korkmaz, H. Öğretmenlik Mesleği ve Eğitim Süreçleri / H. Korkmaz –İzmir: Eğitim Yayınevi, –2020. –220 s.

5. Milli Təhsil Nazirliyi (MEB). Müəllim hazırlığı və pedaqoji təcrübə qaydaları haqqında məlumat. www.meb.gov.tr
6. Şahin, N. Psixoloji Danışmanlık ve Eğitimde Psikoloji Uygulamaları / N. Şahin –İstanbul: Nobel Yayıncılık, –2018. –290 s.
7. F.A. Rüstəmov, A.Ə. Əliyeva. Ali təhsil müəssisələrində müəllim hazırlığının müasir strategiyaları və pedaqoji təcrübənin təşkilində innovativ yanaşmalar // –Bakı: Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutunun Elmi əsərləri, –2019. № 2, s. 112–118, arti.edu.az/journal/elmi-eserler-2019-2
8. İ. H. Cəbrayilov. Pedaqoji kadr hazırlığında keyfiyyətin idarə olunması və təcrübə prosesinin monitorinqi məsələləri // –Bakı: Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutunun Elmi əsərləri, –2017. № 4, – s. 92-94, arti.edu.az/journal/elmi-eserler-2017-4

Redaksiyaya daxil olub: 19.06.2026